

PRIKAZ PREVENTIVNOG MODELA IDENTIFICIRANJA MLADIH RIZIČNIH ZA RAZVOJ OVISNIČKOG PONAŠANJA I PROBLEMA NA PODRUČJU MENTALNOG ZDRAVLJA

SUZANA FABIJANIĆ¹, SANJA MRŠIĆ-HUSAR¹, BERISLAVA SILIĆ-MATASIĆ², VIKTORIJA ŠOGORIĆ¹

Prepoznavanje i utvrđivanje rizičnih faktora za eksperimentiranje i postupan razvoj ovisničkog ponašanja, kao i prepoznavanje problema na području mentalnog zdravlja kod mladih od presudne su važnosti u izradi i provedbi programa rane sekundarne prevencije. U radu je prikazan preventivni model pod nazivom "Probir za mentalno zdravlje" koji se provodi u Sisačko-moslavačkoj županiji od 2004./2005. školske godine, a osmislila ga je Suzana Fabijanić u suradnji s Berislavom Silić-Matasić. Cilj probira je identificirati mlade kod kojih postoji jedan ili više rizičnih faktora za razvoj ovisničkog ponašanja i problema na području mentalnog zdravlja kako bi se na takve pojedince pravodobno mogle usmjeriti preventivne aktivnosti. Probir se provodi na početku II. polugodišta I. razreda srednje škole u okviru redovitog sistematskog pregleda učenika. Učenici obuhvaćeni sistematskim pregledom ispunjavaju Upitnik za srednjoškolce (UZS) koji se sastoji od 30 čestica po uzoru na ESPAD 99 međunarodnog upitnika za učenike (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs). Uz upitnik se sa svakim učenikom provodi i strukturirani intervju. Na temelju analiziranih odgovora dobivenih upitnikom i intervjuom donosi se procjena za svakog pojedinog učenika u pogledu toga jesu li utvrđeni rizični faktori za razvoj smetnji na području mentalnog zdravlja, te u skladu s tim i odluka o daljnjem postupanju. Tijekom dosadašnjih pet godina provođenja programa obuhvaćeno je sveukupno 1225 učenika. U prvoj godini uspostavljanja programa bila su obuhvaćena 202 učenika u četiri škole na području Sisačko-moslavačke županije. Tijekom narednih godina se broj škola i učenika obuhvaćenim programom postupno povećavao. U radu se prikazuju rezultati provedenog programa u 2008. godini na 296 učenika.

Deskriptori: MLADI, PREVENTIVNI MODEL, MENTALNO ZDRAVLJE

UVOD

Adolescencija je jedinstveno životno razdoblje u kojem mlada osoba djetinstvo zamjenjuje odraslom dobi, a obilježeno je brojnim promjenama na tjelesnom, emocionalnom i socijalnom planu. Tijekom odrastanja mlada osoba ispituje granice, buni se protiv autoriteta, sukob-

bljava se s okolinom i samim sobom, naglo mijenja raspoloženja.

Razvojni zadaci adolescencije su brojni i složeni, a odnose se na prihvatanje vlastitog tijela, separaciju od roditelja, uspostavljanje spolnog i osobnog identiteta, uspostavljanje vlastitog sustava vrijednosti, te suočavanje s različitim egzistencijalnim odlukama (1). Upravo uslijed složenosti razvojnih zadataka ovog životnog razdoblja, kao i adolescenciji svojstvene sklonosti riziku i eksperimentiranju, može dolaziti do povremenih stanja jačih uzburkanosti, kriza, manifestiranja psihičkih tegoba, te usvajanja i razvoja ovisničkog ponašanja (1, 2).

Istraživanja na ovom području ukazuju na kompleksnost problema, odnosno na postojanje niza rizičnih faktora za

zlouporabu droga. Mladi najčešće posežu za drogom zbog socijalne afirmacije u vršnjačkim skupinama, osobnih i obiteljskih problema, neuspjeha u školi i emocionalnim vezama, težnje za ugodom, znatiželje, nepovoljnih uvjeta života, neznanja, osjećaja dosade, odbačenosti, nesigurnosti, osobne neprilagođenosti, niskog samopoštovanja, depresivnosti (3, 4). Većina mladih ipak samo eksperimentira s različitim sredstvima koja mogu izazvati ovisnost, te ta navika tijekom adolescencije prestaje ili se ustaljuje kao umjerena. Međutim, kod jednog broja se zlouporaba razvija do mjere da počinje ometati funkcioniranje u školi, remeti obiteljske i društvene odnose, te produktivnost općenito (5).

Kuzman je u svom istraživanju provedenom na učenicima I. razreda srednjih škola u Hrvatskoj utvrdila da rizi-

¹Zavod za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije, Služba za školsku i sveučilišnu medicinu, Odsjek za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti

²Osnovna škola "Lučko", Puškarićeva 102, Lučko

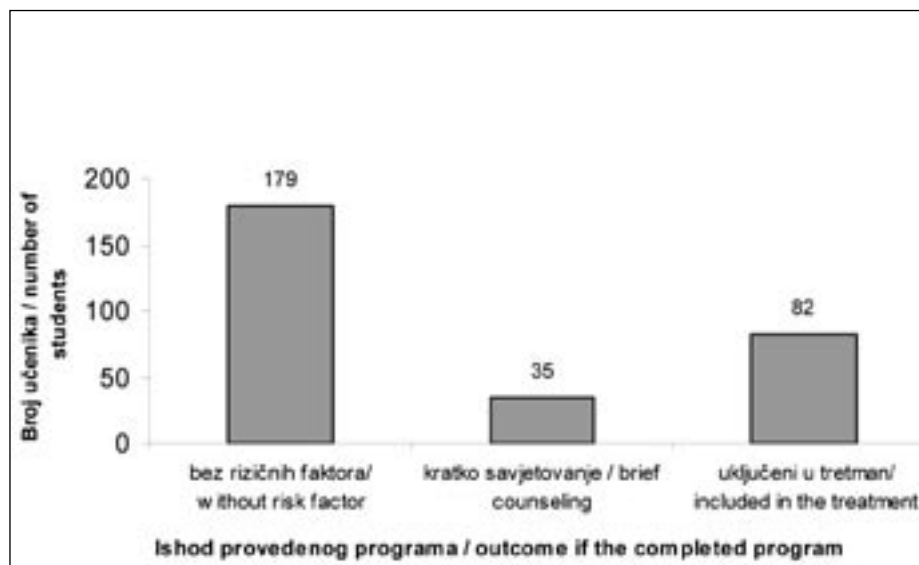
Adresa za dopisivanje:

Suzana Fabijanić, dr. med. specijalistica školske medicine

Zavod za javno zdravstvo Sisačko-moslavačke županije, Služba za školsku i sveučilišnu medicinu, Odsjek za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti

44000 Sisak, Kralja Tomislava 1

E-mail: suzana.fabijanic@sk.t-com.hr

Slika 1.
Rezultati ishoda provedenog programa za 2008. godinu

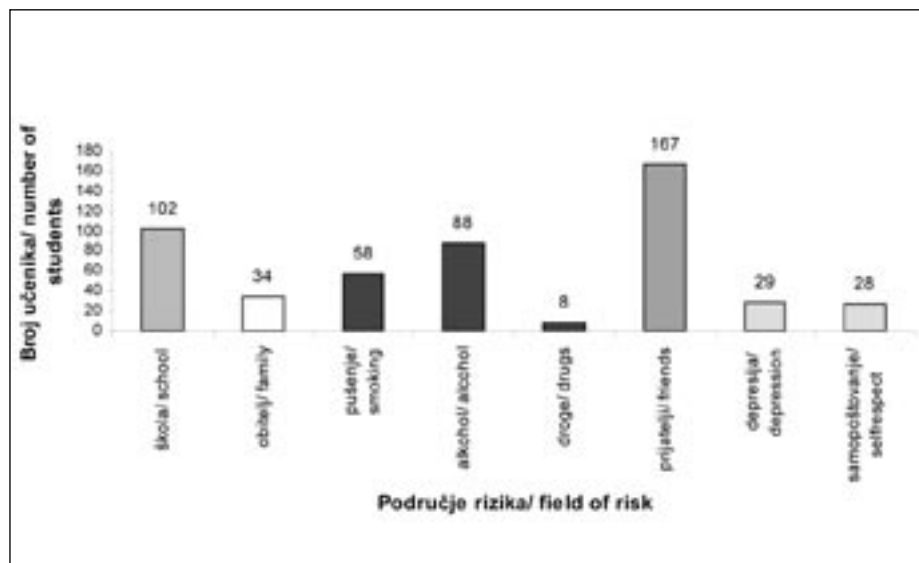
Figure 1
The results of the program that has been carried out in 2008

čne čimbenike za redovito pušenje, prekomjerno pijenje i redovitije uzimanje marihuane čine tri složene varijable:

1. okruženje prijatelja koji puše, piju i uzimaju marihuanu ili neku drugu drogu;
2. pojava osobnih problema, problema u odnosima i spolnim odnosima, te delinkventno i antisocijalno ponašanje zbog alkohola i droga;

3. čimbenici roditeljske tolerantnosti specifični upravo za uzimanje pojedinih ispitivanih sredstava ovisnosti (6).

Prepoznavanje i utvrđivanje rizičnih faktora za eksperimentiranje i postupanje razvoj ovisničkog ponašanja, kao i prepoznavanje problema na području mentalnog zdravlja kod mladih od presudne su važnosti u izradi i provedbi programa

Slika 2.
Broj učenika rizičnih u pojedinom području rizika

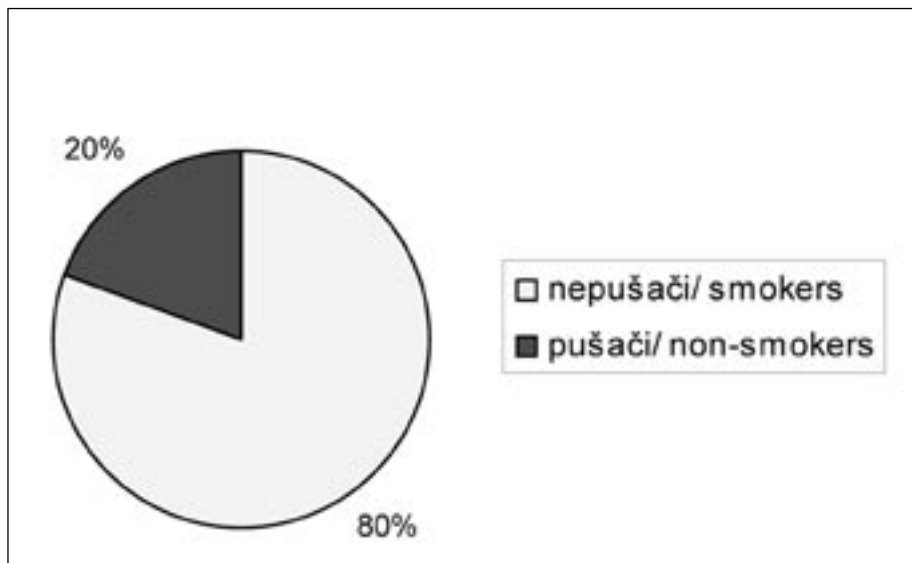
Figure 2
Number of the students who have risks in individual fields of risks

rane sekundarne prevencije. U radu je prikazan model preventivnog programa pod nazivom "Probir za mentalno zdravlje" koji se od školske godine 2004./20-05. provodi u Sisačko-moslavačkoj županiji. Programom je do sada obuhvaćeno 1225 učenika.

Cilj programa je identificirati mlade kod kojih postoji jedan ili više rizičnih faktora za razvoj ovisničkog ponašanja i problema na području mentalnog zdravlja kako bi se na takve pojedince pravodobno mogle usmjeriti preventivne aktivnosti. Program se provodi u okviru redovitog sistematskog pregleda učenika I. razreda srednjih škola. Naime, u tom se razdoblju očekuju najveće promjene i eventualne poteškoće u funkcioniranju mladih s obzirom da su ušli u razdoblje adolescencije, te da su prelaskom u srednju školu izloženi velikim promjenama u vidu novih pravila, zahtjeva i radnih obveza. S istim učenicima se godinu dana ranije, u VIII. razredima osnovne škole provode opsežni sistematski pregledi usmjereni na utvrđivanje tjelesnog zdravlja, a vezani uz profesionalnu orijentaciju i nastavak školovanja. S obzirom da se u tako kratkom vremenu ne očekuju bitne promjene tjelesnog zdravstvenog stanja učenika, na početku srednjoškolskog razdoblja primarna se pozornost usmjerava upravo na mentalno zdravlje učenika. Bitno obilježja programa je da se njime iz godine u godinu nastoji obuhvatiti sve veći broj adolescenata, te da se osposobi sve timove školske medicine na području Sisačko-moslavačke županije za provođenje istog. Pristup svakom adolescentu je individualan i neanoniman. Sistematski pregled provodi liječnik specijalista školske medicine.

PROCEDURA PROVOĐENJA PROGRAMA

1. Svi učenici na početku II. polugodišta I. razreda (u siječnju tekuće godine), a u sklopu redovitog sistematskog pregleda, ispunjavaju Upitnik za srednjoškolce (UZS) koji se sastoji od 30 čestica po uzoru na ESPAD 99 međunarodnog upitnika za učenike (7). Upitnik je konstruiran tako da se razvijenim sustavom bodovanja izdvajaju učenici s rizicima. Upitnikom su obuhvaćena područja škole (školsko postignuće i ponašanje u školi),

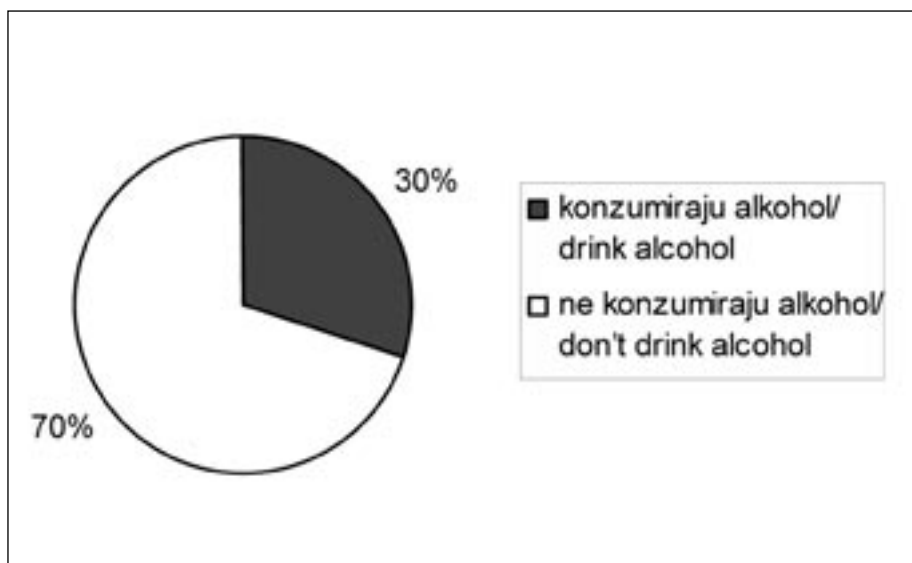
Slika 3. Udio pušača i nepušača među učenicima obuhvaćenim programom

Figure 3 Part of the smokers amongst the students involved in the program

obitelji (struktura obitelji, roditeljski stavovi, kontrola i nadzor), učestalosti uzimanja cigareta, alkohola i drugih psihoaktivnih sredstava, prijatelja (odnosi s prijateljima i njihov odnos prema uzimanju psihoaktivnih tvari), emocionalnih problema (samopoštovanje, depresivnost), te zadovoljstva odnosima (s prijateljima i roditeljima). Upitnik se primjenjuje

skupno, u svakom razredu posebno.

2. Strukturirani intervju se individualno provodi sa svakim učenicom koji je prethodno ispunio Upitnik za srednjoškolce. Intervjuom su ponovo obuhvaćena područja škole, obitelji, prijatelja, samopoštovanja, depresivnosti, te uzimanja cigareta, alkohola i drugih psihoaktivnih sredstava.

Slika 4. Udio učenika koji konzumiraju i ne konzumiraju alkohol među učenicima obuhvaćenim programom

Figure 4 Part of the students involved in the program who drink or don't drink alcohol

3. Školski liječnici sa svojim timom analiziraju odgovore učenika dobivene Upitnikom za srednjoškolce i Strukturiranim intervjuom. Na temelju dobivenih rezultata se donosi procjena za svakog pojedinog učenika, te jedna od slijedećih odluka o daljnjem postupanju:

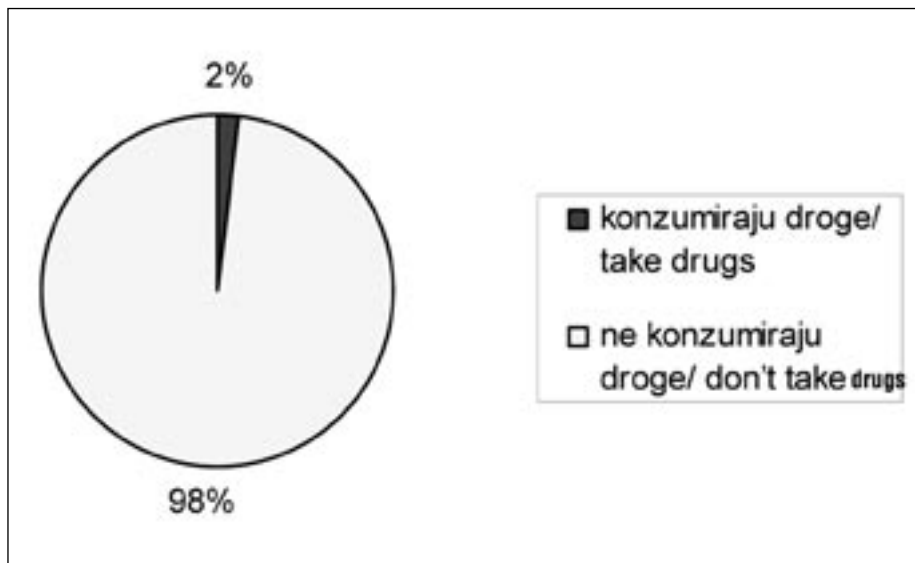
- a. učenik nema rizičnih faktora za razvoj poremećaja na području mentalnog zdravlja;
- b. učenik ima rizične faktore za koje se procjenjuje da je potrebno praćenje i savjetovani rad kod liječnika školske medicine;
- c. učenik ima višestruke rizične faktore uslijed čega se upućuje na psihologijsku obradu i eventualno psihijatrijski pregled;
- d. učenik ima emocionalne smetnje ili smetnje ponašanja ili zlouporabu sredstava ovisnosti, te se upućuje u Odsjek za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti.

REZULTATI PROVEDENOG PROGRAMA PROBIRA U 2008. GODINI

Programom su u 2008. godini bili obuhvaćeni učenici I. razreda Tehničke škole u Kutini, te srednjih škola u Glini i Topuskom. Od ukupno 296 učenika obuhvaćenih programom, 197 (67%) je bilo muškog, a 99 (33%) ženskog spola.

Na temelju rezultata dobivenih Upitnikom za srednjoškolce i Strukturiranim intervjuom donijela se procjena za svakog pojedinog učenika. Rezultati donesenih procjena za 2008. godinu su prikazani na grafičkom prikazu na Slici 1. Prema prikazanim rezultatima kod 179 učenika (60%) nisu utvrđeni rizični faktori za razvoj poremećaja na području mentalnog zdravlja. Kod 35 (12%) učenika su utvrđeni rizični faktori za koje je procijenjeno da je dostatan savjetovani rad kod liječnika školske medicine, dok su kod 82 (28%) učenika utvrđeni višestruki rizični faktori zbog kojih su uključeni u neki oblik tretmana u Odsjeku za prevenciju ovisnosti.

Na grafičkom prikazu na Slici 2 je prikazano koliki broj učenika postiže "rizičan" rezultat u pojedinom području.

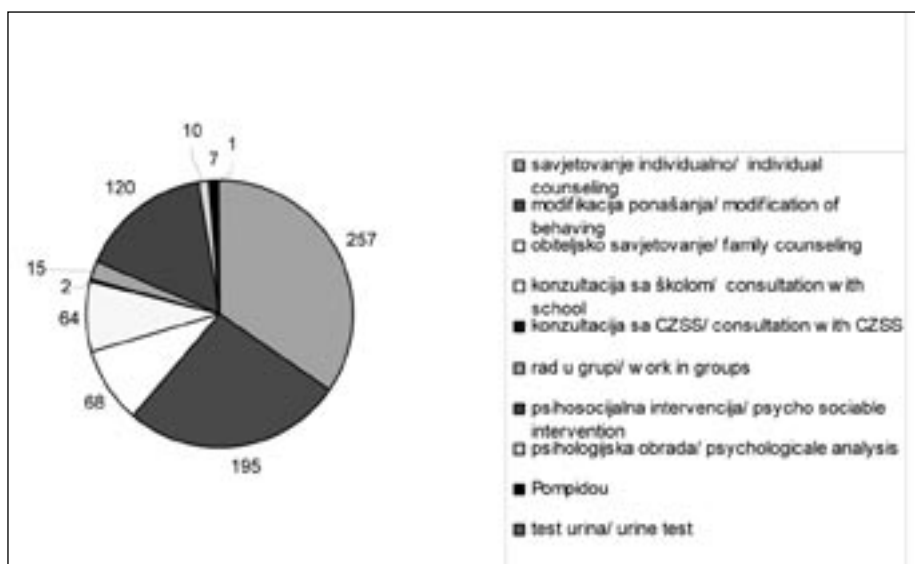

Slika 5.
Udio učenika koji su priznali konzumiranje droga među učenicima obuhvaćenim programom

Figure 5
Part of the students involved in the program who have confessed taking drugs

Tako je dobiveno da su prijatelji (odnosi s prijateljima i njihov odnos prema uzimanju psihoaktivnih tvari) područje rizika utvrđeno kod najvećeg broja učenika. U usporedbi s navedenim, samopriznavanje konzumiranja alkohola, cigareta i droga je utvrđeno kod manjeg broja učenika (grafički prikazi na Slikama 3, 4 i 5). Tako 58 mladih obuhvaćenih pro-

gramom (19,5%) afirmira pušenje cigareta, 88 (30%) konzumiranje alkohola, te 8 (2%) konzumiranje droga. Škola kao područje rizika je utvrđena kod 102 učenika, obitelj kod 34, depresija kod 29, a problemi sa samopoštovanjem kod 28 učenika.

Slika 6.
Vrsta i broj terapijskih i psihosocijalnih usluga pruženih u savjetovalištu učenicima izdvojenim probirom

Figure 6
Type and the number of therapeutic and psycho sociable services given in counsel to the students that have been sorted out

Na grafičkom prikazu na Slici 6 su prikazani vrsta i broj terapijskih i psihosocijalnih usluga pruženih učenicima koji su uključeni u tretman u Odsjeku za prevenciju ovisnosti. S učenicima izdvojenim probirom najviše se provodilo individualno savjetovanje (257 usluga), modifikacija ponašanja (195 usluga), psihosocijalna intervencija (120 usluga), obiteljsko savjetovanje (68 usluga), te konzultacija sa školom (64 usluge).

RASPRAVA

Namjera ovog rada je prikazati model preventivnog programa pod nazivom "Probir za mentalno zdravlje" koji se od školske godine 2004./2005. provodi u Sisačko-moslavačkoj županiji, a kojem je cilj identificirati mlade kod kojih postoji jedan ili više rizičnih faktora za razvoj ovisničkog ponašanja i problema na području mentalnog zdravlja kako bi se na takve pojedince pravodobno mogle usmjeriti preventivne aktivnosti.

U radu su prikazani rezultati programa provedenog u 2008. godini na 296 učenika, od čega je 197 (67%) bilo muškog, a 99 (33%) ženskog spola. Veća zastupljenost dječaka u odnosu na djevojčice je razumljiva s obzirom na činjenicu da su programom bile obuhvaćene srednje škole u kojima prevladavaju tradicionalno "muški smjerovi".

Prema rezultatima, kod najvećeg broja učenika, njih 179 (60%) nisu utvrđeni rizični faktori za razvoj poremećaja na području mentalnog zdravlja. Kod 35 (12%) učenika je utvrđena potreba za kratkim savjetovanjem kod liječnika školske medicine, dok je njih 82 (28%) zbog višestruko utvrđenih rizika bilo uključeno u neki oblik tretmana u Odsjeku za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti.

Dobiveno je da su prijatelji (odnosi s prijateljima i njihov odnos prema uzimanju psihoaktivnih tvari) područje rizika utvrđeno kod najvećeg broja učenika. Kuzman je utvrdila da je jedan od rizičnih faktora za redovito uzimanje psihoaktivnih tvari okruženje prijateljima koji puše, piju i uzimaju marihuanu ili neku drugu drogu (5).

S obzirom na to, kao i na činjenicu da mladi lakše navode prijatelje kao konzumente psihoaktivnih sredstava negoli što priznaju vlastitu konzumaciju, stvarni broj konzumenata cigareta, alkohola i droga je među ispitanim učenicima vjerojatno bio veći od dobivenog. Stoga se rizičnom području prijatelja posvetila posebna pozornost prigodom donošenja odluka o daljnjem postupanju s pojedinim učenikom, te je kod 45 učenika od 82 uključena u tretman upravo ovo područje utvrđeno kao jedan od rizičnih faktora.

S 82 učenika izdvojena probirom, u Odsjeku za prevenciju ovisnosti se terapijski najviše provodilo individualno savjetovanje i modifikacija ponašanja.

Kroz prikazani rad s učenicima uključenim u neki od postojećih tretmana tijekom 2008. godine je ostvaren cilj programa, a to je pravodobno usmjerava-

nje preventivnih aktivnosti na pojedince kod kojih su prethodno utvrđeni rizični faktori za razvoj ovisničkog ponašanja i problema na području mentalnog zdravlja.

Programom se i dalje iz godine u godinu nastoji obuhvatiti što veći broj škola, te osposobiti što više timova školske medicine u Sisačko-moslavačkoj županiji s ciljem pravodobnog preventivnog rada usmjerenog na očuvanje mentalnog zdravlja mladih.

LITERATURA

1. Rudan V. Krize puberteta i adolescencije. U: Jakovljević M, Kulenović M, Jakupčević M, ur. Krizna stanja. Klinika-konzultacija-intervencija. Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1986; 37-41.
2. Heyman RB, Adger HJr. Office approach to drug abuse prevention. *Pediatric Clinics of North America*, 1997; 44 (6): 1447-55.

3. Gaufrey YL. Cannabis refrainers amongst Swiss adolescents. 22nd Annual Alcohol Epidemiology Symposium, Edinburgh, June 3-7, 1996. Edinburgh: Kettill Bruun Society, 1996.
4. Stefanis CN, Kokkevi A. Depression and drug abuse. *Psychopathology*, 1986; 19 (2): 124-31.
5. Sharp BM, Lowe G. Adolescents and alcohol: A review of the recent British research. *J Adolesc*, 1989; 12: 295-307.
6. Kuzman M. Pretkazatelji ovisničkog ponašanja u mladima. Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Disertacija, 2003; 167.
7. Hibell B, Andersson B, Ahlstrom S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A, Morgan M. The 1999 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN) and The Pompidou Group at the Council of Europe. Stockholm: Sweden, 2000.

Summary

PRESENTATION OF PREVENTIVE MODEL FOR IDENTIFICATION OF YOUTH THAT ARE RISKY FOR DEVELOPMENT OF ADDICTIVE BEHAVIOR AND PROBLEMS ON THE FIELD OF MENTAL HEALTH

S. Fabijanić, S. Mršić-Husar, B. Silić-Matasić, V. Šogorić

Recognizing and defining risk factors for experimenting and progressive development of addictive behavior, as well as recognizing problems on the field of mental health of young people is of critical importance in making and implementing of program for early secondary prevention. This paper presents a preventive model called "Probir za mentalno zdravlje" which is being carried out in Sisačko moslavačka county since 2004/2005 school year. The program was developed by Dr. Suzana Fabijanić in cooperation with Berislava Silić-Matasić. The goal of the program is to identify young people with one or more risk factors for developing addictive behavior and problems in mental health area so that preventive activity could be directed towards these individuals in timely manner. The program should be carried out at the beginning of second semester of the first year of high school within the regular physical exam of the students. Students within the physical exam will fill in the Questionnaire for high school students, which contains 30 questions that have been taken from ESPAD 99 international questionnaire (The European School Survey Project of Alcohol and Other Drugs). The questionnaire is accompanied by the structural interview that is lead with every student individually. Evaluation of every student is made individually, based on questionnaires analysis, determining the risk factors for the development of mental health disorders have been discovered. Based on the evaluation, the decision on further steps is made. During the last five years, a total of 1225 students have been included in the program. There were 202 students from four schools on the territory of Sisačko moslavačka county included during the first year of the program. During the later years the number of schools and students has gradually grown. The results of the program that has been carried out in 2008 on 296 students are shown in this paper.

Descriptors: YOUTH, PREVENTIVE MODEL, MENTAL HEALTH